

ЗАСУДЖЕНИЙ НА 10 РОКІВ РАДЯНСЬКИХ ТАБОРІВ. БІОГРАФІЧНИЙ НАРИС ПРО ІГУМЕНА ІУСТИНА (МИХАЙЛА СІДАКА)

Юрій ДАНИЛЕЦЬ

Abstrakt: *Odsúdený na 10 rokov do sovietskych táborov: náčrt biografie igumena Iustyna (Mychajla Sidaka).* V texte sa popisuje životná cesta jedného z prenasledovaných pravoslávnych duchovných na Zakarpatsku v sovietskych časoch – igumena Iustyna (Sidaka). Na základe dokumentov z archívu eparchie a z priebehu trestného konania sú stanovené kľúčové mílniky jeho života, zachytené detstvo, roky mladosti, vzdelávanie, práca misionára. Uvedený je celý rad faktov, ktoré svedčia o neopodstatnenosti obvinenia a väznenia v táboroch.

Kľúčové slová: Duchovenstvo, kláštor (monastier), represie, mních.

Abstract: *Sentenced to 10 years in Soviet camps: an outline biography of Igumen Iustyn (Mychajl Sidak).* The text recounts the journey of one of the persecuted member of Orthodox clergy in Transcarpathia in Soviet times - igumena Iustyna (Sidaka). Based on documents from the archives of the eparchy and the criminal proceedings they are set out key milestones of his life, childhood, the years of youth, education, and missionary work. Given by the wide range of facts that testify about unfounded accusations and imprisonment in the camps.

Key words: clergy, monastery (monastery), repression, Munich.

Історія християнства на Закарпатті сягає глибокої давнини, а дослідники по цей час сперечаються до влади якого єпископства входили місцеві парафії. Після укладення Ужгородської унії 1646 р. та смерті останнього православного єпископа Досифея Угольського в 1735 р., православ'я на землях Північно-Східної Угорщини майже припинило своє існування. На початку ХХ ст. серед русинів розпочався православний рух. Угорський уряд всіляко намагався перешкодити цьому явищу, бачачи в ньому соціальний і національно-визвольний характер. Влада організувала два судові процеси проти православних в Мараморош-Сиготі (1903-1904, 1913-1914 рр.), які не могли припинити цей процес. На чолі православного руху став ієромонах Олексій (Кабалюк) (канонізований у 2001 р)¹.

Із включенням Закарпаття до складу Чехословаччини під назвою Підкарпатська Русь (1919 р.) православна церква отримала можливість вільно розвиватися. Згідно з канонічними правами, на цю територію поширила свою владу Сербська православна церква (далі СПЦ). У 1921 р. Синод СПЦ направив на Підкарпатську Русь свого делегата – єпископа Нішського Досифея (Васича). Цьому єпископу належить значна роль в утвердженні православ'я серед русинів. Він заснував десятки православних парафій, упорядкував чернече життя. Були ство-

1 Данилець, Юрій. *Обраний Божим Провидінням. Життєпис преподобного Олексія Карпаторуського сповідника*. Чернівці : Місто, 2013. 168 с.

Po zložení mníšskych sľubov

рені чоловічі і жіночі монастирі в Ізі, Липчі, Терблі. Після єпископа Досифея «Карпаторуською православною церквою» керували єпископ Новосадський Іринея (Чирич)², Призренський Серафим (Іованович)³ та Бітольський Йосип (Цвійович)⁴.

У 1931 р була відновлена Мукачівська кафедра, до складу якої також увійшли парафії Східної Словаччини. Першим Мукачівсько-Пряшівським єпископом став Дамаскін (Грданичка). Єпископ реорганізував Духовну консисторію, сприяв підвищенню освіти духовенства. Чеський уряд почав надавати православному духовенству фінансову допомогу⁵. В 1936 р. до складу Мукачівсько-Пряшівської єпархії входили 127 парафій і 160 тис. чол. Діяло також п'ять монастирів: три чоловічі – Свято-Миколаївський (Іза), Свято-Преображенський (Теребля), Преп. Іова Почаївського (Ладомирова), і два

жіночі – Різдва Пресв. Богородиці (Липча) і Благовіщення Пресв. Богородиці (Домбоки). Крім того існувало ще п'ять чоловічих скитів⁶. У 1938 р на Мукачівсько-Пряшівську кафедру був призначений єпископ Володимир (Раїч). У Мукачеві єпископ пробув недовго, оскільки, згідно з Мюнхенським угодою частина Підкарпатської Русі була окупована Угорщиною. Єпархіальне управління та архіерей перейшли до Хуста, який у березні 1939 р. також захопили угорці.

- 2 Данилець, Юрій. *Діяльність єпископа Новосадсько-Бачкського Іринея (Чирича) на Підкарпатській Русі в 1927-1928 рр.* // Сагратіса-Карпатика. Вип. 35. Європейські цінності та конфесійно-національна ідентичність населення Українських Карпат. Ужгород, 2006. С. 161-166.
- 3 Данилець, Юрій. *Мисионерская деятельность епископов Иринея (Чирича) и Серафима (Иоановича) на Подкарпатской Руси (1927-1930 гг.) (на материалах Закарпатья)* // Саборност VIII, Пожаревац, 2014. С. 101-116.
- 4 Данилець Юрій. *Окремі аспекти діяльності єпископа Йосифа (Цвієвича) на Закарпатті в 1930-1931 рр.* // Матеріали Дніпропетровської секції II Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Придніпровські соціально-гуманітарні читання» (Дніпропетровськ, 22 лютого 2013 р.). Частина V. Дніпропетровськ, 2013. С. 158-160.
- 5 ДАНИЛЕЦЬ, Юрій. *Окремі аспекти діяльності єпископа Дамаскіна (Грданички) на Підкарпатській Русі (1931-1938 рр.)* // Православ'я – цивілізаційний стрижень слов'янського світу. Зб. наук. праць / Ред. колегія: П.П. Толочко (головний редактор), О.П. Моця (відповідальний редактор) та ін. К.: Фенікс, 2011. С. 262-267; Його ж. *Мисионерська діяльність єпископа Дамаскіна (Грданички) на Підкарпатській Русі* // Pravoslávny biblický zborník. Горлице. I / 2015. С. 103-113; HUMENSKÝ M. Vladyka Damaskin (Grdanicki). *In Pravoslavie a súčasnosť. Zborník príspevkov zo VII. vedeckej konferencie študentov, absolventov a mladých vedeckých pracovníkov.* Prešov, 31. marec 2015. С. 102-107.
- 6 Алексий (Дехтерев), инок. *Православие на Подкарпатской Руси* // Подкарпатская Русь (1919-1936). Ужгород, 1936. С. 99.

У квітні 1941 р. єпископа Володимира заарештували, а в жовтні того ж року вислали до Сербії⁷.

Регент Угорщини Міклош Хорті призначив «адміністратором греко-східних угорських та греко-східних русинських церковних частин» Михайла Попова. Попов проводив проугорську політику і намагався створити в Угорщині «Автокефальну Православну Церкву»⁸. 5 лютого 1944 р. новим адміністратором був призначений ігумен Феофан (Сабов). У документі його посада значиться як «Єпископський Заступник і Адміністратор Православної Мукачівсько-Пряшівської єпархії»⁹.

Після визволення Закарпаття Радянською армією в кінці жовтня 1944 р. розпочався процес інтеграції краю до складу СРСР, а місцевих православних під омофор Московського Патріарха. Остаточоно перехід з Сербської православної церкви був закріплений на засіданні Священного Синоду Руської православної церкви від 22 жовтня 1945 г. Після ратифікації радянсько-чехословацького договору, Указом Президії Верховної Ради СРСР від 22 січня 1946 р. у складі УРСР була утворена Закарпатська область¹⁰.

Православне духовенство в основному вітало визволення Закарпаття у жовтні 1944 р. Доповідна записка політичного управління 4 Українського фронту підтверджує нашу думку. Автор документу – полковник С. Тюльпанов вказував, що православні приймають активну участь у возз'єднанчому русі краю з СРСР. «Православное движение не было ни большевистским, ни советским (как утверждали венгры), скорее можно говорить – оно было умеренно антисоветским, но оно было определено национальным, народным движением, формой борьбы за сохранение своей национальной и русской культуры»¹¹.

Однак, Червона армія принесла не тільки визволення, а й політичні репресії та переслідування релігійних спільнот. Першою відчула принади радянізації на собі греко-католицька церква та її духовенство. 1 листопада 1947 р. було вби-

7 Данилец, Юрий. *Пастырская деятельность епископа Владимира (Раича) в Закарпатье накануне и в годы Второй мировой войны* // Вестник Пермского университета. История. 2010. Вып. 1 (13). Война и российское общество. Пермь, 2010. С. 21-29.

8 Данилец Ю. *Релігійна діяльність Михайла Попова на Закарпатті в 1938-1944 роках* // Українське релігієзнавство. 2007. № 43. С. 99-105; Данко О. *Православна церква на Закарпатті* // Закарпаття під Угорщиною 1938-1944 рр. / Упор. та передм. В. Маркуся та В. Худанича. Ужгород: Гражда, 1999. С. 165-181; Хланта О., Офіцинський Р. *Про один із закарпатоукраїнських епізодів міжнародно-релігійного контексту (Діяльність Михайла Попова, адміністратора Мукачівської православної єпархії у 1938-1944 роках)* // Україна на міжнародній арені у ХХ столітті. Науково-методичний збірник матеріалів конференції на допомогу учням шкіл і студентам (Ужгород, 13 травня 1999 р.). Ужгород : Патент, 2000. С. 61-84.

9 АРХИВ УПРАВЛЕНИЯ СЛУЖБЫ БЕЗОПАСНОСТИ УКРАИНЫ В ЗАКАРПАТ-СКОЙ ОБЛАСТИ. Арх. уголовное дело 1411-С. (Попов М.М.) (7. 04. 1947–16. 08. 1947 гг.). Л. 395.

10 Макара, Микола. *Закарпатська Україна: шлях до возз'єднання, досвід розвитку (жовтень 1944 – січень 1946 рр.)*. Ужгород, 1995. С. 51.

11 РОССИЙСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ АРХИВ СОЦИАЛЬНОЙ И ПОЛИТИЧЕСКОЙ ИСТОРИИ. Ф. 386. Оп. 2. Д. 5. Л. 205.

Кáзеň

то греко-католицького єпископа Теодора (Ромжу). Протягом всієї акції проти церкви було заарештовано 124 священників, з них 28 померло у тюрмах і таборах¹². Переслідуванню було піддано й інші релігійні спільноти.

Дана публікація присвячена вивченню життєвого шляху одного із репресованих православних священників – ігумена Іустина (Сідака). Наукових досліджень, що присвячені вивченню біографії релігійного діяча вийшло не багато. Проблемою репресій проти релігійних організацій на Закарпатті в радянський час займалися О. Довганич та О. Хланта¹³. Крім того названі дослідники підготували окремий нарис про ігумена Іустина в збірнику документів «Реабілітовані історією»¹⁴. Автор цих рядків у співавторстві також опублікував нарис про о. Сідака в 2011 р., спираючись в основному на документи єпархіального архіву

-
- 12 Детальніше про репресії проти греко-католицької церкви див.: БЕНДАС, Стефан, БЕНДАС, Даниїл. *Священники-мученики, сповідники вірності*. Ужгород, 1999. 412 с.; ПУШКАШ, Ласло. *Кир Теодор Ромжа: життя і смерть Єпископа*. Львів, 2001. 244 с.; ФЕНИЧ, Володимир. «Чужі» серед своїх, «свої» серед чужих: греко-католики Мукачівської єпархії під час та після «возз'єднання» Закарпаття з Радянською Україною. Ужгород, 2007. 107 с.
- 13 ДОВГАНИЧ, Омелян, ХЛАНТА, Омелян. *У жорнах сталінських репресій: 3 історії ліквідації греко-католицької церкви та її возз'єднання з РПЦ, переслідування інших релігійних громад у 40-50-х рр. ХХ ст.* / Передм. В. Беда. Ужгород : Карпати-Гражда, 1999. 126 с., іл.
- 14 ДОВГАНИЧ, Омелян, ХЛАНТА, Омелян. *Смисл його життя у служінню народові // Реабілітований історією: В 27 т. Закарпатська область: У 2 кн.* Ужгород: Закарпаття, 2004. Кн. 2. С. 533-537.

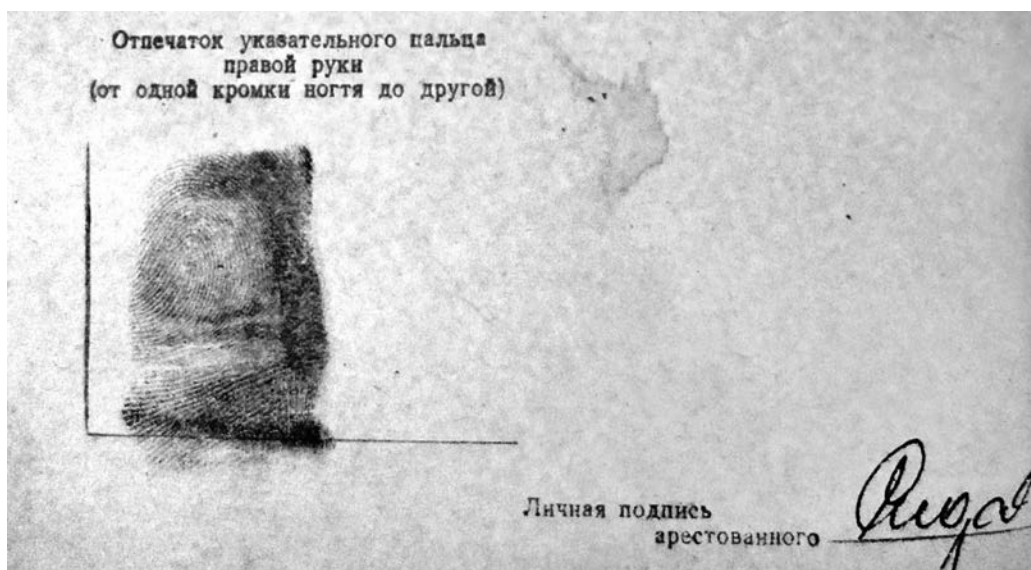
в Мукачеві¹⁵. Підготовлено статтю про репресії проти православного духовенства на Закарпатті у 1940-1950 рр.¹⁶.

Джерельною основою нашої статті стали матеріали архіву Мукачівської православної єпархії, Державного архіву Закарпатської області, Російського державного архіву соціальної і політичної історії, спогади очевидців. Особливо унікальні матеріали містяться в кримінальній справі священника, що виявлена нами в Галузевому архіву Служби безпеки України у м. Київ¹⁷.

Михайло Сідак народився 14 жовтня 1918 р. в с. Збини¹⁸ в багатодітній родині лісоруба Василя Сідака та Олени Щербей¹⁹. В сім'ї народилося 10 дітей. У сусідньому селі Жденієво хлопець закінчив 4 класи народної школи. У 1930 р. батьки віддали сина продовжувати навчання у Свалявську гімназію. Припускаємо, що саме в гімназії М. Сідак прийняв православ'я, адже на той час його рідне село було суцільно греко-католицьким.

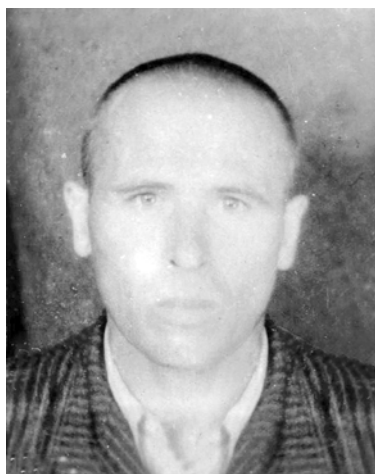
У 1930-х рр. на території Мукачівсько-Пряшівської православної єпархії не було власних духовних закладів. У зв'язку з цим єпископ Дамаскін (Грданічка)²⁰ у 1934 р. направив юнака з гірського села до Сремських Карловців (Sremski Karlovcı, Воєводина, Сербія). У цьому місті діяла духовна семінарія, яку закінчило чимало вихідців із Закарпаття. Богословські студії в семінарії тривали до 1940 р.²¹. Після семінарії Михайло вступив на богословський факультет Белградського університету²². У зв'язку з початком війни Німеччини проти Югославії навчання було припинено. З весни 1941 р. до літа 1942 р. Михайло був послушником монастиря Велика Ремета в Сремських Карловцях.

-
- 15 ДАНИЛЕЦЬ, Юрій, МОНИЧ, Олександр. *Ігумен Іустин (Сідак) // Сповідники та Подвижники Православної Церкви на Закарпатті в ХХ ст.* / Авт. кол.: Ю. Данилець – голова авт. кол., архієпископ Феодор (Мамасуєв), архієпископ Антоній (Паканич), прот. О. Монич, А. Світлинець, Д. Анашкін, С. Канаїло, В. Міщанин, ієромонах Пімен (Мацола), прот. В. Юрина. Ужгород, 2011. С. 120-127.
- 16 ДАНИЛЕЦЬ, Юрій. *Священники-мученики: репресії проти православного духовенства на Закарпатті (на межі 1940-1950 рр. ХХ ст.)* // Персонал. 2007. №1. С. 36-41.
- 17 ГАЛУЗЕВИЙ ДЕРЖАВНИЙ АРХІВ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ (далі ГА УСБУ). Архівна кримінальна справа № 75887-ФП (Сідак Михайло Васильович). 267 арк.
- 18 Нині Воловецький район Закарпатської області України.
- 19 Особова справа ігумена Іустина (Сідака) // Поточний архів Мукачівської православної єпархії.
- 20 Про єпископа Дамаскіна (Грданічку) дет. див: ДАНИЛЕЦЬ, Юрій. *Окремі аспекти діяльності єпископа Дамаскіна (Грданічки) на Підкарпатській Русі (1931–1938 рр.)* // Православ'я – цивілізаційний стрижень слов'янського світу. Зб. наук. праць / Ред. колегія: П.П. Толочко (головний редактор), О.П. Моця (відповідальний редактор) та ін. – К.: Фенікс, 2011. – С. 262-267; ДАНИЛЕЦЬ, Юрій. *Місіонерська діяльність єпископа Дамаскіна (Грданічки) на Підкарпатській Русі.* In *Pravoslavny biblicky zbornik. Horlice*. I / 2015. С. 103-113; HUMENSKÝ, Miroslav. Vladyka Damaskin (Grdanicki) In *Pravoslavie a súčasnosť. Zborník príspevkov zo VII. Vedeckej konferencie študentov, absolventov a mladých vedeckých pracovníkov*. Prešov, 31. marec 2015. С. 102-107.
- 21 ДЕРЖАВНИЙ АРХІВ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ (Далі ДАЗО). Ф. Р – 1490. Оп. 4д. Спр. 168. Арк. 98 зв.
- 22 ГА УСБУ. Архівна кримінальна справа № 75887-ФП (Сідак Михайло Васильович). Арк. 21.

Z trestného spisu (na obrázku vidieť dva texty v ruštine - odlaček ukazováka na pravej ruke (od jedného okraja nechtu k druhému) a - osobný podpis väzňa)

У 1942 р. німецькі каральні органи провели масові арешти серед духовенства сербської православної церкви. Було заарештовано більшість архієреїв СПЦ на чолі з патріархом Гавриїлом (Дожич). У згаданому монастирі був заарештований і М. Сідак. Німці відправили затриманого у м. Бреслау²³, де він працював продуктовому магазину до жовтня 1943 р.²⁴

Portrét z tábora

У документах кримінальної справи знаходимо інформацію про перечення з примусових робіт. «В связи с тем, что я являлся подданным Венгрии, которая в тот период времени являлась союзником Германии, я через администрацию главной продуктовой базы обратился в венгерское консульство, находящееся в г. Бреслау, с ходатайством о моем возвращении в Венгрию. На мое заявление через некоторое время пришел ответ, где указывалось. Что мне необходимо заполнить соответствующие анкеты, которые тот час же мною были заполнены, отданы администрации указанной базы, а оттуда отосланы в консульство. Через несколько дней я получил документы на право въезда в Венгрию»²⁵. По-

23 Breslau, пол. Wrocław, Вроцлав, Сілезія, Польща.

24 Особова справа ігумена Іустина (Сідака) // Поточний архів Мукачівської православної єпархії.

25 ГА УСБУ. Архівна кримінальна справа № 75887-ФП (Сідак Михайло Васильович). Арк. 34 зв.

вертаючись до Угорщини, М. Сідак був затриманий на кордоні на 30 днів для встановлення особи.

Восени 1943 р. М. Сідак перебирається до Угорщини, де стає слухачем православного богословського факультету Будапештського університету. Паралельно з навчанням він виконує обов'язки псаломщика у с. Жденієво на Закарпатті. Студенти були під пильним наглядом німецького Гестапо. Один із листів до свого друга М. Сідак завершив словами: «Терпи козак, отаманом будеш». Через цей вислів його було викликано на допит, але через дві доби звільнено. Повернувшись у вересні 1944 р. на Закарпаття Михайло влаштувався на роботу в Хустську десятирічку. Викладав німецьку мову, історію, Закон Божий²⁶.

Приїхавши до Хуста, він часто відвідував Свято-Пантелеймонівський скит на околицях міста. Цю обитель у 1936 р. заснував ієромонах Мелетій (Руцак), що повернувся з Афону. Під впливом о. Мелетія, Михайло приймає чернецтво. 4 липня 1946 р. монах Іустин пише листа на ім'я єпископа Мукачівсько-Ужгородського Нестора (Сидорук) у якому просить рукоположити його у священницький сан. 21 вересня 1946 р., на божественній літургії в Іллінській каплиці Липчанського жіночого монастиря єпископ Нестор висвятив Іустина у сан ієродиякона, а наступного дня, в храмі Різдва Богородиці – в сан ієромонаха²⁷. Першим приходом, де служив о. Іустин було с. Чумальово на Тячівщині. Настоятелем Свято-Покровського храму молодий ієромонах прослужив з червня 1947 р. до 5 квітня 1948 р. Про пастирську діяльність ієромонаха Іустина в Чумальові не достатньо інформації. В його особовій справі, що знаходиться в єпархіальному архіві в Мукачеві, міститься лише автобіографія, написана 30 січня 1947 р. в Чумальові.

Інформацію про діяльність в Чумальові доповнюють матеріали допитів о. Іустина, проведені у квітні-липні 1951 р. На допиті від 11 квітня 1951 р. слідчий запитав арештованого, чи навчав той релігії дітей шкільного віку, після воз'єднання Закарпаття з УРСР. Чернець повідомив, що «проживая в с. Чумалево я в марте 1947 года только один раз в церковном доме собрал примерно 20 или 30 человек детей школьного возраста, которым объяснял, как нужно им подготовиться к исповеди. Это действие я обучением детей религии не считаю и случай был единичным, т.к. органами советской власти мне было запрещено проводить аналогические занятия»²⁸. До допитів було залучено свідків, в тому числі учнів 8-10 класів з с. Чумальово²⁹. Вони повідомили, що відвідували після богослужінь уроки Закону Божого. Священик читав учням Біблію, трактував її зміст, вчив церковних пісень.

У квітні 1948 р. ієромонах Іустин був переведений на пастирське служіння в с. Негрово Іршавського округу. Певний час також обслуговував парафію

26 ГА УСБУ. Архівна кримінальна справа № 75887-ФП (Сідак Михайло Васильович). Арк. 21 зв.

27 Особова справа ігумена Іустина (Сідака) // Поточний архів Мукачівської православної єпархії.

28 ГА УСБУ. Архівна кримінальна справа № 75887-ФП (Сідак Михайло Васильович). Арк. 23.

29 ГА УСБУ. Архівна кримінальна справа № 75887-ФП (Сідак Михайло Васильович). Арк. 93-96.

Ako vysvätený ihumen

в с. Доробратово. 10 вересня 1950 р. священник звернувся до Патріарха Московського Алексія з листом, у якому просив прийняти його слухачем Московської духовної академії. Однак прохання ієромонаха Іустина залишилося поза увагою³⁰. До Різдва Христового 1951 р. з благословення єпископа Іларіона (Кочергіна) ієромонаха Іустина (Сідака) було нагороджено набедреником.

У с. Негрово у священника виникли проблеми з уповноваженим окружному КПБУ А. Ржецьким, котрий працював також старшим землевпорядником Іршавського округу. На початку квітня 1950 р. до уповноваженого ради у справах РПЦ в Ужгороді надійшов лист-звернення від православних вірників с. Негрово. Селяни повідомляли, що під час одного з богослужінь до храму ввійшов А. Ржецький, що був у стані сп'яніння. Він чіплявся до жінок та грозив засадити священника до в'язниці.

о. Іустин заспокоїв вірників та попросив їх розійтися по домівках. Лист підписало 20 вірників. Селяни наголошували, що в разі необхідності можуть зібрати до 200 підписів³¹.

6 квітня 1951 р. ієромонах Іустин був заарештований органами МДБ. Документи кримінальної справи свідчать, що 24 березня було затверджено постанову на арешт та постанову на обрання міри затримання. Арешт санкціонували заступник прокурора УРСР Шугуров та міністр держбезпеки УРСР Ковальчук. У першому документі вказувалося, що «Сідак, будучи вороже настроєним по отношению к советской власти, используя свое положение священнослужителя, проводит среди населения антисоветскую агитацию, в которой выражает недовольство существующим в СССР политическим строем и возводит клевету на советскую действительность»³².

Безпосередньо арешт та обшук здійснив старший оперуповноважений УМДБ в Закарпатській області лейтенант Черних. У протоколі обшуку вказувалося, що на квартирі у Сідака було виявлено: паспорт, військовий квиток, періодичні видання та книги різного змісту³³. 9 квітня 1951 р. старший слідчий спецвідділу лейтенант Пацула прийняв справу до свого провадження і початку попереднього слідства³⁴. Допити заарештованого проводилися в основному

30 Особова справа ігумена Іустина (Сідака) // Поточний архів Мукачівської православної єпархії.

31 ДАЗО. Ф. Р – 544. Оп. 2. Спр. 23. Арк. 19-21.

32 ГА УСБУ. Архівна кримінальна справа № 75887-ФП (Сідак Михайло Васильович). Арк. 7.

33 ГА УСБУ. Архівна кримінальна справа № 75887-ФП (Сідак Михайло Васильович). Арк. 14.

34 ГА УСБУ. Архівна кримінальна справа № 75887-ФП (Сідак Михайло Васильович). Арк. 2.

у нічну частину доби. Перший допит слідчий провів у ніч з 9 на 10 квітня 1951 р. (22 год. 40 хв. – 01 год. 45 хв.). Питання стосувалися переважно основних віх біографії³⁵. Наступного дня допит проводився з 23 год. 00 хв. до 4 год. 00 хв. Священик повідомив, що під час богослужіння в храмі звертався до вірників з моральними настановами, навчав дітей шкільного віку слухати батьків, поважати старших, брати приклад з Христа Спасителя³⁶. Під час допиту 13 квітня слідчий звинуватив заарештованого у антирадянській діяльності. Зокрема було наведено приклади виступів священика на зборах священиків у м. Мукачево (весна 1950 р.), в с. Білки (літом 1948 р.), під час богослужіння в с. Негрово. Більшість звинувачень арештований відкинув.

До справи залучили покази свідків, що були зібрані задовго до арешту (у серпні 1950 р., лютому 1951 р.) та безпосередньо під час попереднього слідства. Серед свідків фігурують колишній голова сільради, дружинник, секретар парторганізації, учні, представники духовенства. Один із свідків повідомив, що під час зборів священиків у с. Білки 12 липня 1948 р. Сідак заявив: «Православным грозят две опасности, это справа коммунизм, а слева католицизм, и если мы хотим спасти себя от этих двух опасностей, то мы должны бороться и с тем и с другим нашим врагом, т.е. мы должны бороться как с католицизмом так и с коммунизмом»³⁷. Інший свідок заявив, що 23 квітня 1950 р., під час обіду в честь інтронізації нового єпископа, о. Іустин проголосив наступні слова: «Мы примем к себе в епископы и цыгана, если он придет к нам с правдой. Но если к нам придет Сталин без правды, то мы его не примем»³⁸.

14 квітня 1951 р. лейтенант Пацула підготував постанову про пред'явлення звинувачення. Після цього документу о. Іустин із заарештованого перетворився на обвинуваченого. Слідчий продовжив свою роботу, допити відновилися. З 14 квітня по 14 травня 1951 р. було проведено 10 допитів обвинуваченого та чимало допитів свідків³⁹. Їх зміст свідчить про те, що лейтенант Пацула намагався виявити зв'язок ієромонаха з угорською та німецькою розвідкою, довести його антиколгоспну агітацію та антирадянську діяльність, зберігання антирадянської літератури. З допитів стає також зрозуміло, що під час обшуку священику було підкинута книга антирадянського змісту.

21 травня 1951 р. справу було передано начальнику 4 відділення спецвідділу УМДБ, капітану Хроловичу⁴⁰. 1 червня 1951 р. він провів допит обвинувачено-

35 ГА УСБУ. Архівна кримінальна справа № 75887-ФП (Сідак Михайло Васильович). Арк. 20-21 зв.

36 ГА УСБУ. Архівна кримінальна справа № 75887-ФП (Сідак Михайло Васильович). Арк. 23.

37 ГА УСБУ. Архівна кримінальна справа № 75887-ФП (Сідак Михайло Васильович). Арк. 81.

38 ГА УСБУ. Архівна кримінальна справа № 75887-ФП (Сідак Михайло Васильович). Арк. 84 зв.

39 ГА УСБУ. Архівна кримінальна справа № 75887-ФП (Сідак Михайло Васильович). Арк. 31-53.

40 ГА УСБУ. Архівна кримінальна справа № 75887-ФП (Сідак Михайло Васильович). Арк. 3.

го. Питання торкалися кількості землі, якою користувався священник, виступів проти колгоспного ладу та комсомолу⁴¹. Наступного дня було ухвалено постанову про продовження строку ведення слідства і тримання під вартою. Цей документ містить важливі факти, що потребують аналізу. Зокрема, у постанові вказувалося, що 14 квітня 1951 р. Сідаку було пред'явлено звинувачення по ст. 54-10 ч. 2. УК УРСР, але винним він себе не визнав. На допитах в УМДБ обвинувачений показав, що під час Другої світової війни він перебував на території Югославії, Угорщини та Німеччини.

«С целью проверки и установления преступной деятельности Сидак на территории указанных стран нами посланы запросы в МГБ СССР и МГБ УССР, но ответы пока не получены. В показаниях свидетелей к делу Сидак имеются существенные противоречия, для устранения которых нами посланы запросы в Иршавский, Хустский, Раховский, Тячевский окротделы МГБ и Мукачевский Горотдел МГБ с целью дополнительного допроса свидетелей по делу, но ответов пока не поступило»⁴². Крім того, ієромонах Іустин заявив клопотання про додатковий допит 22 свідків, які мали підтвердити, що він не проводив антирадянську агітацію в храмі в с. Негрово.

Допити свідків підтвердили слова обвинуваченого. У згаданому випадку з Ржецьким виявилось, що твердження цього чиновника були не правдивими. Священник не виступав у храмі з антирадянськими закличками, не зривав збори колгоспників після богослужіння. Селяни заявляли, що Ржецький був у стані сп'яніння, порушував громадський спокій, ображав священника та вірників.

15 червня 1951 р. капітан Хролович, розглянувши матеріали справи, передав її для подальшого ведення слідства начальнику 3 відділення спецвідділу УМДБ, капітану Гаврилову⁴³. Останній, вивчивши документи, прийняв рішення провести ряд додаткових слідчих міроприємств⁴⁴. Крім допитів було проведено ряд очних ставок обвинуваченого з свідками, долучено довідки та характеристики з різних установ, пояснюючі записки.

3 липня 1951 р. капітан Гаврилов підготував протокол про завершення слідства. 4 липня – був надрукований обвинувальний висновок, який 6 липня затвердив заступник прокурора Закарпатської області⁴⁵. Справу було направлено до суду. 17-18 липня 1951 р. відбувалося засідання судової колегії в кримінальних справах Закарпатського обласного суду. Справа розглядалася у закритому режимі. Згідно протоколу засідання, свідки, що мали свідчити у справі не з'явилися на суд. Було прийнято рішення розпочати слухання в їх відсутності, а остан-

41 ГА УСБУ. Архівна кримінальна справа № 75887-ФП (Сідак Михайло Васильович). Арк. 54-55.

42 ГА УСБУ. Архівна кримінальна справа № 75887-ФП (Сідак Михайло Васильович). Арк. 55 а.

43 ГА УСБУ. Архівна кримінальна справа № 75887-ФП (Сідак Михайло Васильович). Арк. 5.

44 ГА УСБУ. Архівна кримінальна справа № 75887-ФП (Сідак Михайло Васильович). Арк. 6.

45 ГА УСБУ. Архівна кримінальна справа № 75887-ФП (Сідак Михайло Васильович). Арк. 224.

ніх викликати на другий день засідання. Підсудний виголосив клопотання про виклик до суду додаткових свідків. Ці особи мали підтвердити слова о. Іустина про те, що під час випадку у с. Білки він говорив про боротьбу проти католицизму та атеїзму (безбожжя)⁴⁶.

«Головуючий зачитав обвинувальний висновок. Підсудний признає себе винним частково»⁴⁷. У своєму виступі підсудний заявив, що «в своїх проповідях іноді я призивав до боротьби руську церков, але тільки духовної, т. е. релігійної по відношенні до моралі віруючих. У 1948 р. в с. Білках, я призвав священиків боротися против католицизму, який все був нашим ворогом і атеїзму, т. е. безбожжя. Я розумів боротьбу духовну, щоб учити народ чесності, але під атеїстами я нерозумів комуністів, бо атеїстом може бути не тільки комуніст. Я, як священик повинен поширювати віру. В політичній формі я ніколи не висловлювався. Против комунізму як соціального матеріального устроюства я ніколи не виступав, а навпаки, підтримував, що доказує і те, що я сам брав участь в організації колгоспу у нашому селі... Я не вважаю боротьбу против атеїзму, одну із видів боротьби против комунізму. Всі мої проповіді були проведені в рамках допустимих конституцією. Я старався працювати в користь держави і народу, а не на ущерб»⁴⁸.

Наступного дня робота суду продовжилася. Прибуло 4 із 6 свідків, які підтвердили слова обвинуваченого. Їх виступ показав, що під час попереднього слідства їх слова були записані не зовсім точно. Під час дебатів прокурор заявив, що вина підсудного доведена повністю та просив засудити його до 10 років. В свою чергу адвокат виступив з протилежною думкою, вважаючи вину підсудного не доведеною⁴⁹.

У підсумку Закарпатський обласний суд на підставі ст. 54-10 ч. II КК УРСР, з санкції ст. 54-2 КК УРСР засудив о. Іустина (Сідака) до позбавлення волі у виправно-трудовах таборах строком на 10 років, з поразкою в правах строком на 5 років і конфіскацією належного йому майна⁵⁰.

19 липня 1951 р. ієромонах Іустин подав касаційну скаргу до Верховного суду УРСР⁵¹, однак вона була відхилена. Для відбуття покарання засудженого відправили в Унженський табір на станцію Сухобезводна колишньої Горьківської області Росії.

46 ГА УСБУ. Архівна кримінальна справа № 75887-ФП (Сідак Михайло Васильович). Арк. 231.

47 ГА УСБУ. Архівна кримінальна справа № 75887-ФП (Сідак Михайло Васильович). Арк. 231 зв.

48 ГА УСБУ. Архівна кримінальна справа № 75887-ФП (Сідак Михайло Васильович). Арк. 232.

49 ГА УСБУ. Архівна кримінальна справа № 75887-ФП (Сідак Михайло Васильович). Арк. 238.

50 ГА УСБУ. Архівна кримінальна справа № 75887-ФП (Сідак Михайло Васильович). Арк. 240.

51 ГА УСБУ. Архівна кримінальна справа № 75887-ФП (Сідак Михайло Васильович). Арк. 242-243.

30 березня 1954 р. о. Іустин написав скаргу на ім'я голови Ради Міністрів СРСР Г. Маленкова⁵². 20 травня 1954 р. на ім'я голови Президії Верховної Ради СРСР К. Ворошилова було відправлено клопотання про помилування від матері засудженого⁵³. 2 серпня 1954 р. скаргу було розглянуто старшим ревізором управління Міністерства Юстиції по Закарпатській області. Він залишив вирок без змін⁵⁴.

7 червня 1956 р. звільнений з ув'язнення на основі указу Президії Верховної Ради СРСР від 24 березня 1956 р. з зняттям з нього судимості і всіх право обмежень⁵⁵.

Повернувшись з табору на Закарпаття о. Іустина було прийнято у клір Мукачівсько-Ужгородської єпархії та направлено на приход у с. Білки Іршавського району⁵⁶. 23 жовтня 1956 р. єпископ Варлаам (Борисевич) переводить ченця в с. Великий Раковець, з обслуговуванням с. Малий Раковець Іршавського району. На початку 1957 р. перебув у складі братії Свято-Преображенського чоловічого монастиря в с. Теремля Тячівського району. В лютому-березні 1957 р. о. Іустин обслуговує Вознесенський та Покровський храми м. Хуст.

У 1957 -1961 рр. він настоятель приходу у с. Ділове з обслуговуванням с. Кобилецька Поляна Рахівського району. За розпорядженням єпархіального управління, ієромонах Іустин тимчасово обслуговував храми в с. Добрянське Тячівського району, селах: Ясіня, Лазецина, Чорна Тиса Рахівського району⁵⁷.

31 березня 1960 р. ієромонах Іустин (Сідак) інформував уповноваженого у справах РПЦ, що в с. Ділове Рахівського району було зрізано три придорожні хрести, розграбовано каплицю, культові речі викинуто на берег річки. «Хрест кинули в Тису, а вода занесла його на румунську сторону»⁵⁸. З приводу подій у Діловому в архіві знаходимо також колективний лист віруючих від 10 червня 1960 р. на ім'я М. Хрущова⁵⁹.

Після повернення з ув'язнення, ієромонах Іустин пише кілька листів до Москви з проханням посприяти у здобутті вищої богословської освіти. Особливо цікавою є переписка, що велася влітку 1958 р. Так 21 червня 1958 р. керуючий

52 ГА УСБУ. Архівна кримінальна справа № 75887-ФП (Сідак Михайло Васильович). Арк. 249-253.

53 ГА УСБУ. Архівна кримінальна справа № 75887-ФП (Сідак Михайло Васильович). Арк. 247-248.

54 ГА УСБУ. Архівна кримінальна справа № 75887-ФП (Сідак Михайло Васильович). Арк. 255-259.

55 ГА УСБУ. Архівна кримінальна справа № 75887-ФП (Сідак Михайло Васильович). Арк. 263.

56 Данилець, Юрій, Монич, Олександр. *Ігумен Іустин (Сідак) // Сповідники та Подвижники Православної Церкви на Закарпатті в XX ст. / Авт. кол.: Ю. Данилець – голова авт. кол., архієпископ Феодор (Мамасуев), архієпископ Антоній (Паканич), прот. О. Монич, А. Світлинець, Д. Анашкін, С. Канаїло, В. Міщанин, ієромонах Пімен (Мацола), прот. В. Юрина. Ужгород, 2011. С. 126.*

57 Особова справа ігумена Іустина (Сідака) // Поточний архів Мукачівської православної єпархії.

58 ДАЗО. Ф. Р – 544. Оп. 3. Спр. 36. Арк. 46.

59 ДАЗО. Ф. Р – 544. Оп. 3. Спр. 36. Арк. 123.

справами Московської патріархії переслав архієпископу Варлааму листа ієромонаха Іустина до Патріарха Московського Алексія І. Наведемо частину цього листа: «Прошу оказать мне помощь в пополнении своих знаний, т.е., поступить на один из западноевропейских богословских факультетов, будь это протестантских (Восточная Германия), старокатолических (Швейцария), или же англиканских в Англии. Среднее богословское образование получил в духовной семинарии Св. Саввы в Сремских Карловцах (Югославия). Год слушал лекции на богословском факультете Белградского университета. Закончил духовную семинарию в Будапеште. Все это меня не удовлетворяет, так как не успел овладеть ни одним из европейских языков, дающих возможность поближе познакомиться с богословской мыслью, как святых Отцов, так и нашего времени»⁶⁰.

Керуючий справами Московської патріархії рекомендував архієпископу Варлааму: «1. Объяснить иеромонаху Иустину всю несознательность его домогательств, принимая к тому же во внимание его незнание европейских языков; 2. Сообщить характер этого иеромонаха в отношении умственном и нравственности»⁶¹.

14 серпня 1961 р. ієромонах Іустин (Сідак) був знову призначений настоятелем храму в с. Негрово Іршавського району. У 1964 р. нагороджений наперсним хрестом, а в 1967 р. саном ігумена. У с. Негрово ігумен Іустин прослужив до 7 лютого 1978 р., коли у зв'язку з погіршенням здоров'я, вийшов за штат.

В особовій справі ігумена Іустина знаходимо чимало позитивних відгуків про нього як священика. «Полный духовных способностей, сеет семена любви Евангелия Христова в сердцах вверенного ему словесного стада. Не жалея своих физических сил, как проповедник-миссионер, является везде, где нужно питать алчущих духом Словом Божиим. Как ученый богослов, стоит непоколебимо на стражи Православной Веры, не впуская волков в ограду Христову»; «Уважаем прихожанами за хорошее служение и проповеди. Безукоризненного морального поведения»⁶². 16 вересня 1992 р. Закарпатський обласний суд реабілітував ігумена Іустина, знявши з нього всі звинувачення⁶³. Однак, вже 21 жовтня 1992 р. внаслідок тривалої хвороби ігумен помер.

Таким чином, ігумен Іустин був одним із тих священиків, котрі сумлінно виконували свій обов'язок перед церквою. Через свої погляди його було переслідувано та ув'язнено на довгі роки тюремного ув'язнення. Після амністії він повернувся в рідний край, не зламався під тиском системи. Священик і надалі продовжував свій подвижницький шлях.

60 ДАЗО. Ф. Р – 544. Оп. 3. Спр. 36. Арк. 123.

61 ДАЗО. Ф. Р – 544. Оп. 3. Спр. 36. Арк. 123.

62 Особова справа ігумена Іустина (Сідака) // Поточний архів Мукачівської православної єпархії.

63 ГА УСБУ. Архівна кримінальна справа № 75887-ФП (Сідак Михайло Васильович). Арк. 265.